

6. Sieyes E.–J. Chto takoe tretie soslovie? [Electronny resurs] / Rezhym dostupu: <http://istmat.info/node/28691>
7. Russo J.–J. Ob obshchestvennom dogovore. Traktaty. – M.: «KANON–press», «Kuchkovo pole», 1998. – 416 s.
8. Lysiak–Rudnytsky I. Formuvannia ukrainskogo narodu i natsii // Istorychni ese. V 2 t. – K.: Osnovy, 1994. – T.1. – S.11–27.
9. Herder J. Idei k filosofii istorii chelovchestva. – M.: Nauka, 1977. – 704 s.
10. Fichte J. Promovy do nimetskoj natsii // Myslyteli nimetskogo Romantyzmu. – Ivano–Frankivsk: Lileja–NV, 2003. – S.110–134.
11. Rebet L. Teorii natsii. – Lviv: Derzhavnist, 1997. – 192 s.
12. Storozhuk S. Natsia: istoria i teoria problemy (istoryko–philosophsky vymir). – K.: VADEX, 2013. – 320 s.
13. Meineke F. Zahalny pohliad na natsiu, derzhavu i kosmopolityzm // Natsionalizm: Anthologia. 3–tie vyd. – K.: «Prostir», «Smoloskyp», 2010. – S.264–272.

* * *

УДК 141

Бондар С.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана (Україна, Київ), bulkadog@bigmir.net

Соціальна відповідальність як визначальний фактор існування громадянського суспільства

Метою статті є визначення поняття соціальної відповідальності як підґрунтя становлення та функціонування громадянського суспільства. Існування України як демократичної держави, рівень та інтенсивність взаємовідносин з іншими країнами, статус у міжнародному співтоваристві, а головне благополуччя народу і стабільність соціальної системи залежать від ступеня розвитку інститутів громадянського суспільства. Тотальний контроль за суспільством призводить до його деградації. Єдиною можливістю реалізації внутрішнього потенціалу соціуму є його самоорганізація та самоконтроль. Формою такої самоорганізації в демократичній державі стає громадянське суспільство. Організація такого суспільства передбачає високий рівень свідомості, громадянської й політичної культури всіх її членів. Унікальністю даної соціальної спільноти полягає в тому, що головною її метою є захист прав, задоволення потреб й реалізація можливостей кожної конкретної особистості. Досягнення цієї мети передбачає усвідомлення особистістю відповідальності за свою діяльність та її наслідки перед кожним членом співтовариства, тобто усвідомлення своєї соціальної відповідальності. Благополуччя одного залежить від благополуччя всіх. Умовою становлення та життєздатності громадянського суспільства є здатність враховувати права та інтереси інших людей, усвідомлювати суспільну значимість власних дій та ступінь їх впливу на життя тієї чи іншої соціальної групи, суспільства і навіть цивілізації в цілому, тобто соціальна відповідальність.

Ключові слова: влада, громадянські права та свободи, громадянське суспільство, демократія, добровільний, самоорганізація, самоуправління, соціальна відповідальність.

Bondar S.V., Ph. D., associate professor Department of Philosophy of the Vadim Hetman Kyiv National Economic University (Ukraine, Kiev), bulkadog@bigmir.net

Social responsibility as a determining factor of existence of civil society

The purpose of this article is to substantiate the concept of social responsibility as a basis for the establishment and functioning of the civil society. Ukraine is faced with the historical fact: its existence as a democratic state, level and intensity of relationships with other countries, status in the international community, and welfare of people and stability of the social system depend on the degree of sophistication of civic institutions. Total control over the society leads to its degradation. The only possibility to realize the internal potential of the society is its self-organization and self-control. The form of such self-organization in a democratic state is a civil society. The organization of such a society envisages a high level of awareness, social and political culture of all its members. A unique feature of the social community is that its main goal is the protection of rights, satisfaction of needs and realization of possibilities of each particular individual. However, the attainment of this goal envisages the realization by a personality of its responsibility for its actions and their consequences for each member of the community, i.e. realization of one's social responsibility, since the realization of the individual potential and attainment of individual goals is only guaranteed on condition of a stable functioning of civic institutions. The welfare of one person depends on the welfare of all people. A precondition for the formation and viability of the civil society is the possibility to take into account the rights and interests of other people, realize the social importance of one's personal actions and a degree of their influence on the life of any social group, society and even civilization as a whole, i.e. social responsibility.

Keywords: civil rights and freedoms, civil society, democracy, power, self-government, self-organization, social responsibility, state, voluntary.

Бондар С.В., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Киевский национальный экономический университет им.

Вадима Гетьмана (Украина, Киев), bulkadog@bigmir.net

Социальная ответственность как определяющий фактор существования гражданского общества

Целью статьи является определение понятия социальной ответственности как определяющего фактора существования гражданского общества. Существование Украины как демократического государства, уровень и интенсивность взаимоотношений с другими странами, место в международном сообществе, а главное благополучие народа и стабильность социальной системы во многом зависят от степени развития институтов гражданского общества. Тотальный контроль над обществом приводит к его деградации. Единственной возможностью реализации внутреннего потенциала социума является его самоорганизация и самоконтроль. Формой такой самоорганизации в демократическом государстве становится гражданское общество. Организация гражданского общества предполагает высокий уровень сознательности, гражданской и политической культуры всех её членов. Уникальность данной социальной структуры состоит в том, что главной её целью является защита прав, удовлетворение потребностей и реализация возможностей каждой конкретной личности. Достижение этой цели предполагает осознание личностью ответственности за свою деятельность и её последствия перед обществом, то есть осознание своей социальной ответственности. Благополучие одного во многом зависит от благополучия всех. Условием становления и жизнеспособности гражданского общества является способность принимать во внимание права и интересы других людей, осознание общественной значимости собственных действий и их последствий, степень их влияния на жизнь той или иной социальной группы, общества и даже цивилизации в целом, то есть социальная ответственность.

Ключевые слова: власть, гражданские права и свободы, гражданское общество, демократия, добровольный, самоорганизация, самоуправление, социальная ответственность.

Останні десятиліття у вітчизняних політологічних, соціально-філософських, економічних та соціологічних дослідженнях тема громадянського суспільства є однією із найбільш популярних. Більшість авторів (В.П. Горбатенко, А.С. Філатов та ін.) згодні, що єдиним шляхом створення гідних умов життя українського народу та зміцнення вітчизняної державності є розвиток громадянського суспільства. Воно сформувалося, як явище європейського громадянського життя, проте вважається, що воно набуло наднаціональних характеристик і може розвиватися в межах будь-якої держави, за умови верховенства закону, визнання прав людини і прийняття стандартів життя європейського суспільства. Одночасно спостерігається скептичне ставлення щодо перспектив його розвитку в Україні, зокрема в працях вітчизняного дослідника М.М. Розумного. Український науковець вказує, що навіть саме поняття «громадянське суспільство» потребує перегляду та більш ретельного вивчення [1, с.9–10]. Російський політолог Л.Г. Іонін піддає сумніву можливість втілення у реальність прав і свобод, які декларуються як невід'ємні цінності громадянського суспільства. В контексті вивчення громадянського суспільства, проблема соціальної відповідальності завжди підспудно присутня, але не завжди чітко формулюється. Метою статті є обґрунтування поняття соціальної відповідальності як підґрунтя становлення та функціонування громадянського суспільства.

В Новий час склалося два основних визначення поняття «громадянське суспільство». Перше з них надав Дж. Локк. Він уважав громадянське суспільство етапом розвитку людства, який настає після нецивілізованого (природного) його стану, і являє собою розвинене буржуазне суспільство із сукупністю його ліберальних цінностей, свобод, прав і обов'язків громадян держави. Інше розуміння громадянського суспільства пов'язане з ім'ям Ш.Монтеск'є, який розглядав його як систему спільнот громадян, створених з метою оптимізації взаємодії окремих громадян з одного боку, і держави з іншого. У цьому випадку громадянське суспільство діє як протипава державі та захищає інтереси громадянина (конкретної особистості) або недержавної організації.

Сучасні дослідники, серед яких Ю.В. Якіменко, Н.І. Бухарін та ін., чітко відокремлюють соціально орієнтовану діяльність громадян від владно-правових і економічних відносин, але не протиставляють їх. Громадянське суспільство визначають як «особливу, відокремлену від держави та ринку сферу добровільної суспільної активності, що,

однак, є не їхнім протиставленням, а своєрідним доповненням» [2, с.84]. Саме на цьому рівні особливо чітко реалізується основна характеристика будь-якого життєздатного суспільства – здатність до самоорганізації й самоконтролю. Метою громадянського суспільства є об'єднання громадян для обговорення та вирішення суспільних проблем, а також вплив на прийняття владних рішень державними органами і контроль владних організацій. Проте така самоорганізація та єднання суспільства можливі тільки за умови усвідомлення кожним громадянином своєї значимості й персональної відповідальності за сьогоднішній день і майбутнє України.

Виділяти громадянське суспільство як особливу частину соціуму, незалежну від держави та сфери економіки можна лише теоретично. На практиці кожний громадянин, беручи участь у виборах, делегує представників цього суспільства у владні структури, тобто певною мірою впливає на їх формування. Крім того, політичні партії, що є однією зі складових громадянського суспільства, безпосередньо впливають на політико-правову ситуацію в державі. Мета громадянського суспільства – не завоювання влади, а вплив на неї, контроль і використання її у власних інтересах і, таким чином, актуалізація «суспільної волі». Оскільки одним із невід'ємних прав особистості, які реалізує громадянське суспільство, є право на приватну власність та її недоторканність, то громадянин автоматично стає учасником економічних відносин та сприяє економічному зміцненню держави.

Формування такого суспільства відбувається не з «ініціативи зверху», в результаті постанов державних структур, і не в наслідок дії економічних законів, а в результаті об'єднання й організації груп людей, які не просто знають свої права та усвідомлюють обов'язки, а готові активно відстоювати їх та користуватися ними. Фундаторами громадянського суспільства є, таким чином, економічно незалежні індивіди з високим рівнем свідомості та соціальної відповідальності. Метою їх є вільна самореалізація, як громадян і творчих особистостей.

Основою громадянського суспільства є так званий «середній клас» – люди з чималим, за мірками більшості наших співвітчизників, достатком, які зацікавлені в соціальній стабільності та підтримці власного благополуччя. Але навіть найблагополучніше буття не визначає суспільну й індивідуальну свідомість остаточно. Становлення та існування громадянського суспільства передбачає глибоко вкорінену в даному соціумі систему цінностей, а також явищ громадського життя, таких як стабільна система правових відносин (верховенство закону), соціальна відповідальність, як усвідомлення своїх обов'язків перед сучасним суспільством і людством у цілому, толерантність, плюралізм, свідомі дисципліна, совість, критичне мислення, готовність до співробітництва тощо.

Інститути громадянського суспільства виступають посередниками між спільнотою громадян, бізнесом та державою, і використовують можливості держави та бізнесу в інтересах суспільства в цілому. Недержавні бізнес-структури фінансують певні інститути громадянського суспільства, наприклад неурядові громадські організації, політичні партії, релігійні організації, недержавні засоби масової інформації. Останні, в свою чергу, прагнуть впливати на політику та законотворчу діяльність держави, на свідомість громадян, спрямувати їх діяльність у потрібне русло.

Демократичним, у власному розумінні, можна вважати тільки громадянське суспільство, оскільки ініціаторами виконання суспільно значимої діяльності виступають люди та групи людей, які добровільно взяли на себе відповідальність за спільну справу. Воно виступає буфером, що стримує зайву бюрократизацію й стагнацію владних структур, не дає економічній конкуренції перерости в політичну конфронтацію, а великому капіталу в монополії. Воно забезпечує життєздатність соціальної системи, є впливовою політичною силою, стимулює економічний розвиток, формує соціокультурну та духовну сфери, самостійно створює спеціальні інститути, які забезпечують реалізацію прав і свобод окремих громадян та соціальних

груп, захищає приватні індивідуальні й колективні інтереси, створює умови для самореалізації кожної конкретної особистості. Проте вся ця суспільно корисна діяльність може базуватися на особистій зацікавленості й усвідомленні власної відповідальності за суспільне благо.

Соціальну відповідальність можна визначити як свідоме ставлення суб'єкта соціальної діяльності до вимог соціальної реальності, громадянського обов'язку, соціальних завдань, норм і цінностей, розуміння наслідків здійснюваної діяльності для соціальних груп, особистостей, існування людства в цілому. Соціальна відповідальність – «...етичний принцип, який повинен бути задіяний у процесі ухвалення рішення. Повинність тут є внутрішньою, перед самим собою, і ґрунтується на моральних нормах і цінностях, надбаних у процесі соціалізації» [3]. А.Єрмоленко вказує, що поняття «відповідальність» має два взаємопов'язаних значення: відповідати за когось або щось (за власні вчинки та їхні наслідки) та відповідати перед кимось (суспільством, Богом). В останньому випадку відповідати визначає «...тримати відповідь і пропонувати в діалозі з іншими його учасниками прийняти виправдання своєї власної діяльності» [4, с.21]. Отже, основними характеристиками соціальної відповідальності є необхідність прораховувати наслідки прийнятих рішень, соціально значимих дій або бездіяльності, а також враховувати той факт, що такі дії підлягають виключно внутрішньому контролю з боку самої особистості, є справою її совісті. В якості соціальної відповідальності розглядаються поняття корпоративної соціальної відповідальності та соціальної відповідальності бізнесу. Звісно, важливим фактором у бізнесі є створення позитивного іміджу компанії, привертання споживачів, цьому сприяє соціально орієнтована поведінка. Але факт залишається фактом – соціальна відповідальність передбачає добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства, якій виходить за рамки встановлених законодавством обов'язкових відрахувань. Будь-яке визначення соціально відповідального бізнесу передбачає добровільний характер здійснюваних суспільно значимих заходів і усвідомлення зацікавленості бізнесу в підвищенні якості життя суспільства в цілому.

Зазвичай соціальна відповідальність бізнесу ототожнюється зі спонсорською діяльністю та благодійністю. Однак на практиці вона полягає в широкій системі соціально орієнтованих вкладень, спрямована на зміцнення стабільності та розвиток суспільства, захист навколишнього середовища. Теорія корпоративного егоїзму, відповідно до якої скорочення поточних доходів компаній за рахунок широких інвестицій у соціальну, культурну, природоохоронну сфери веде не тільки до підняття престижу компанії, формує позитивний імідж і ділову репутацію, що саме по собі важливо, але й створює умови для подальшого розвитку та розширення бізнесу, отже, зростанню доходів у довгостроковій перспективі.

Соціальна відповідальність бізнесу має багаторівневу структуру, починаючи з базового рівня, що містить у собі такі компоненти як своєчасна виплата податків і заробітної плати, і закінчуючи вищим рівнем – співробітництво із громадськими організаціями й професійними об'єднаннями, партнерство з органами державного управління, участь у розв'язанні кризових ситуацій, підтримка соціальної стабільності в суспільстві. Комерційні організації мають певну свободу у виборі форм проведення соціально орієнтованої діяльності, але вони все ж прагнуть підтримувати контакти з державними структурами, світом політики. Тому багато проявів соціально значимої поведінки можна розцінювати як показник лояльного ставлення до держави і готовності до співробітництва.

Здатність впливати на прийняття владних рішень та органи державного управління притаманна не тільки бізнес-організаціям. Показником стабільності й розвиненості громадянського суспільства є саме його незалежність від держави та здатність впливати на її діяльність. Основні функції громадянського суспільства – захист громадян від владного свавілля та створення єдиного комунікативного

простору. Стан громадянського суспільства є каталізатором відкритості й демократичності суспільства, оскільки його розвиток можливий тільки на базі демократії.

Структуру громадянського суспільства можна розглядати у двох площинах: горизонтальна – його формують неурядові громадські організації, партії, професійні асоціації, місцеве самоврядування, культурні організації, незалежні засоби масової інформації, система освіти, релігійні організації тощо. У вертикальній – особистість і, наступний рівень – громадські організації, які створюються добровільно, на основі договорів і угод. Єдність громадянського суспільства забезпечується саме принципом добровільності, оскільки кожний член суспільства за власною волею бере на себе певні зобов'язання і розділяє відповідальність із іншими.

Звісно, кожна людина має власні цілі й відстоює, в першу чергу, власні інтереси, але задоволення потреб та реалізація свобод кожної конкретної особистості є однією із цілей розвиненого громадянського суспільства. У цьому й полягає специфіка даної суспільної системи: з одного боку, визнаються унікальність кожної людини, з іншого – рівність та рівноцінність з іншими членами соціальних відносин, не тільки окремими людьми, але й колективами. Практично всі соціальні інститути мають тенденцію до уніфікації особистостей, розгляду їх як складової соціального цілого або одиниць соціальної групи. Таким чином, життя системи поглинає життя особистості, накладає на неї певні обмеження. Громадянське суспільство захищає своїх членів від сваволі окремих особистостей, але не використовує покарання й систему примусу, як держава. Воно залучає, в першу чергу, власні інститути, проводить профілактичні міри, виховні заходи.

Дієвість механізмів громадянського суспільства залежить від свідомості та відповідальності кожної окремої людини. Тому зусилля громадянського суспільства спрямовані на те, щоб довести до свідомості громадян ступінь соціальної відповідальності, що покладена на них як членів суспільства. Суспільне життя передбачає повагу до загальнолюдських цінностей та врахування колективних інтересів. Така свідома поведінка можлива лише на основі високої моральної й правової культури, умовою розвитку якої є не просто декларація ідеалів гуманізму, а високий рівень громадянської свідомості та розвинених інститутів, верховенство закону, стабільність суспільних відносин.

Рівень громадянської культури та економічного розвитку залежать від стану системи освіти. Остання не тільки постачає державі конкурентоспроможних висококваліфікованих професіоналів, але й виконує функції соціалізації та інкультурації, готує до життя в багатонаціональному й мультикультурному суспільстві, тобто виступає передумовою гармонізації соціальних відносин. Процес навчання є важливим моментом соціалізації, а не просто процесом засвоєння необхідної інформації. Освіта формує в індивіда громадянську відповідальність, тобто здатність приймати соціально значимі рішення, брати участь у діяльності соціальних інститутів, вона робить його компетентним у питаннях права та політики. Від якості системи освіти прямо залежить ступінь освоєння сучасних технологій, які забезпечують конкурентоспроможність національної економіки на світовому ринку і політичну стабільність, як усередині держави, так і у взаєминах з іншими країнами.

Освіта – потужний фактор трансформації й модернізації соціуму, основа пристосованості індивіда до мінливих вимог громадського життя. Одночасно, сама система освіти залежить від стану громадянського суспільства, від його впливати на політичну та економічну сфери. Для розвитку як рішення низки проблем освіти, державою проводиться так звана освітня політика, спрямована на інтеграцією вітчизняної освітньої системи в європейській та світовий культурний простір. Проте всі державні програми з модернізації освіти в Україні можуть бути здійснені за умови особистої ініціативи зацікавлених осіб та здатності суспільних груп до скоординованої діяльності. Тобто реалізація будь-яких соціально значимих державних проектів

залежить від здатності суспільства до самоорганізації та спільної соціальної відповідальності.

Громадянське суспільство має власні способи соціального контролю й підтримки порядку, які практично виключають примус і насильство з боку державних інститутів, владне свавілля. Природа даної соціальної спільності передбачає, що основним способом контролю стає самоконтроль, відповідальне ставлення до своїх прав і обов'язків. Самоконтроль є обов'язковою складовою громадянського життя й передумовою прояву громадянської активності. Наступним шаблоном контролю є суспільна думка, і тільки в останню чергу використовують санкції, які указують на наявність певної проблемної ситуації, розв'язання якої покладається на осіб, безпосередньо з нею пов'язаних. Найбільш радикальними соціальними санкціями в громадянському суспільстві можуть бути акції громадянської непокори, страйки, бойкотування.

Суспільна думка являє собою одну з форм контролю поведінки окремих осіб і спільнот з боку авторитетних соціальних груп або суспільства в цілому. Виразниками суспільної думки можуть виступати релігійні або світські громадські організації. Каналами трансляції суспільної думки в громадянському суспільстві стають засоби масової інформації, система освіти та виховання.

Однією зі складових громадянського суспільства вважаються політичні партії. Розглядати політичні партії України, як частину громадянського суспільства можна досить умовно, оскільки вони виражають інтереси не суспільства, а невеликих соціальних груп (кланів) або окремих людей. У результаті реальна державна політика підмінюється боротьбою інтересів представників політичної еліти й фінансово-промислових груп. Така ситуація приводить до зниження рівня життя українського народу та апатії, а в деяких випадках до радикалізації політичних настроїв. Така ситуація є яскравим прикладом політичної та соціальної безвідповідальності та свідчить про нездатність до усвідомлення наслідків власних дій. Оскільки політичні партії є обов'язковою складовою громадянського суспільства та показником демократичності політичної системи, зміст партійних програм повинний відбивати реальні вимоги українського народу, а не популістську демагогію. За невиконання передвиборчих обіцянок або негативні наслідки їхньої реалізації представники правлячих партій повинні нести правову і політичну відповідальність. Основою політичного довогліття повинні стати професіоналізм і соціальна відповідальність.

Важливою складовою громадянського суспільства є громадські, або як їх ще називають неурядові організації. Вони, власне, і здійснюють основні функції громадянського суспільства. Неурядові організації створюються добровільно, з метою захисту соціальних, економічних, професійних, творчих, культурно-національних та інших інтересів громадян. Вони являють собою одну з форм самоорганізації й консолідації суспільства. Деякі дослідники (Б.Г. Капустін та ін.) вважають, що громадськими, у власному сенсі, можуть вважатися тільки ті організації, які відстоюють винятково суспільні, а не комерційні чи державні інтереси.

Ахілесовою п'ятою багатьох громадських організацій є відсутність постійних джерел фінансування. Вони існують за рахунок спонсорства, добровільних внесків, пожертвувань, державних субсидій і пільг. Лише частина з них одержує дохід від власної комерційної діяльності. Це призводить до того, що багато неурядових організацій перестають функціонувати або попадають у залежність від державних і бізнес структур. Немаловажну роль у фінансуванні неурядових організацій зіграли західноєвропейські та американські фонди та організації, які вважають розвиток інститутів громадянського суспільства на постсоціалістичних територіях гарантом стабільності власних демократій, а також умовою безболісного переходу від однієї соціальної системи до іншої. Громадянське суспільство – «дитина» західної ліберальної демократії і відтворення його інститутів у нових умовах вимагає не тільки ідейної, але й фінансової підтримки з боку західного суспільства.

Успішний розвиток структур громадянського суспільства та процвітання Української держави стає підтвердженням життєздатності ідеалів і цінностей західної цивілізації.

Суттю соціальної відповідальності є усвідомлення того факту, що всі ми є не просто громадянами єдиного суспільства, а й однієї цивілізації. Тому навіть стан навколишнього середовища є однією з умов стабільності й благополуччя громадського життя. Саме соціальна відповідальність та ініціатива стають відповідальною точкою утворення й функціонування суспільних неурядових організацій. У полі їхніх інтересів попадають практично всі сторони соціальної дійсності. Громадські організації, в залежності від цілей створення та своїх можливостей, мають різний ступінь впливу на суспільство, але в першу чергу стоять на стражі інтересів своїх громадян, сприяють усуненню таких негативних факторів у суспільному й політичному житті країни, як корупція та бюрократизація органів державного і місцевого управління.

Незалежні засоби масової інформації часто називають одним з найважливіших стовпів громадянського суспільства і демократичної держави. Вони найбільш ефективно справляються з функцією контролю державної влади і мають значний вплив на політичні події. Умовою існування самих незалежних ЗМІ стають правові гарантії, які законодавчо закріплюють професійне право журналістів вільно висловлювати власну точку зору, забороняють цензуру, гарантують доступ до інформації, скасовують табу на критичне висвітлення діяльності органів державної влади та її окремих представників.

Незалежними ЗМІ називаються, оскільки вони не залежать від державного фінансування і перебувають у власності приватних осіб, представників громадянського суспільства. Тому свобода слова, гарантована законодавчо не тотожна реальній можливості висловити власну думку привселюдно. Точка зору журналіста може не збігатися зі світоглядною позицією головного редактора або власника медіакомпанії. У свою чергу на них може здійснюватись тиск з боку державних структур і різних фінансово-політичних сил. Подібна ситуація приводить до того, що суспільство не отримує адекватної інформації з життєво важливих проблем. Соціальна відповідальність ЗМІ подвоюється в силу довіри, яку надає їм суспільство як виразникам суспільної думки з одного боку і, фактично, головному джерелу достовірної інформації – з іншої. ЗМІ роблять акцент, насамперед, на негативних явищах, властивих суспільству, тим самим звертаючи на них увагу громадськості та влади.

У той же час ЗМІ часто зловживають своєю владою, вдаючись до маніпуляцій суспільною свідомістю, переходять на мову пропаганди або, навпаки, замовчують суспільно значимі події, висвітлюють їх фрагментарно, тиражують штамп масової свідомості. У періоди виборчих компаній події часто висвітлюються тенденційно, а думки окремих політичних груп підносять як загальнозначущі. Небезпечною тенденцією сучасної політичної ситуації стає активне використання ЗМІ в інформаційних війнах, що призводить до дезінтеграції й дезорієнтації соціуму. В результаті, сама правляча еліта втрачає почуття реальності, чітке розуміння дійсного стану речей і тенденції їхнього розвитку.

Необхідною складовою громадянського суспільства є релігійні організації та церкви. Офіційно визнаний державою незалежний статус релігійних організацій є втіленням одного з основних принципів демократичної держави – про право громадянина вільно виражати свої релігійні почуття. У той же час автономія церкви від держави припускає, що не тільки владні структури не будуть втручатися у внутрішнє життя релігійних союзів, але й релігійні діячі не будуть брати участь у діяльності політичних організацій, органах законодавчої й виконавчої влади. Текст Нового Завіту недвозначно вказує на те, що коло повноважень кесаря чітко окреслене як земними законами, так і владою Божою.

Протягом століть релігія виконувала культуротворчу та консолідуючу функції. В умовах тоталітарної держави віра

ставала символом непідконтрольного державі вільного духовного життя. Основним завданням церкви сьогодні, як і сторіччя тому, залишається спасіння душ парафіян, а не «ходіння у владу». Можна зрозуміти бажання відбудувати Град Божий тут на землі та спробувати себе в ролі духовних пастирів тих, від кого залежать долі народів. Проте результат найчастіше буває протилежним – влада використовує церкву в політичних іграх. Політичні переваги тих чи інших релігійних діячів, відкрита підтримка певних політичних сил бумерангом б'є по релігійній організації в цілому, оскільки політичні опоненти опікуваних осіб сприймають як ворожу всю громаду.

В сучасному соціумі релігійні організації стали одним з інститутів громадянського суспільства. Проте це не означає, що ними можна керувати й контролювати, використовуючи ті ж методи, які застосовують до світських організацій. Залишаючись одним з елементів системи «граду земного», вони є представниками «граду небесного». Тому втручання державних чиновників у внутрішнє духовне життя церкви, як і зворотний процес – винесення духовної практики на публіку, перетворення її в шоу є недоречним та занадто самовпевненим. В контексті питання про соціальну відповідальність, пастирська діяльність церкви є не менш важливою, ніж рішення мирських насущних проблем громадян. Віра здатна розкрити перспективи й указати головні цілі життя, виявити справжній масштаб і цінність кожної особистості, стати одним з можливих виходів з духовного застою.

Історія свідчить, незважаючи на складність політичної й соціально-економічної ситуації, Україна продовжує шлях зміцнення демократичного суспільства та правової держави. Цей процес пов'язаний не тільки з політичними, правовими та економічними реформами. Він обумовлений мудрістю народу, усвідомленням свого унікального історичного шляху, природним бажанням гідного життя й розкриття майбутніх перспектив.

Виятково правове регулювання всіх сторін соціального життя неможливо. Порядок, свободу, відповідальність, так само як демократію не можна «отримати ззовні». Держава не може бути сильною, якщо суспільство не здатне до самостійної мобілізації й самоорганізації. Складність та багатомірність соціальних взаємозв'язків вимагає активної участі й спонтанної ініціативи з боку всіх учасників громадського життя. Державу не можна назвати демократичною, якщо вона не має устояного громадянського суспільства. Як зазначає російський політолог Л.Г. Юнін: «Демократія не можлива без трьох основних елементів: суспільної думки, парламентської системи та громадянського суспільства» [5, с.216].

Інститути громадянського суспільства влаштовані таким чином, що ініціатором їхньої діяльності завжди виступає особистість, її активність, на відміну від державного апарату, функціонування якого знеособлене і тому, навіть, у періоди соціальної нестабільності, певний час він здатний працювати «автоматично». Громадянське суспільство є більш мобільним у порівнянні з управлінським держапаратом, оскільки у взаєминах між членами громадянського суспільства переважають партнерські відносини рівноправних осіб єдиного співтовариства, в той час як будь-які відносини, пов'язані з контролем і керуванням, передбачають ієрархічну систему взаємовідносин, що робить їх більш жорсткими і менш стійкими.

Інститути громадянського суспільства можуть розвиватися тільки на основі діяльності всіх громадян, що усвідомлюють свою відповідальність за збереження й збільшення матеріальних та духовних благ своєї країни. Стабільність та благополуччя є необхідними атрибутами громадянського суспільства, але і вони не можуть бути передані як гуманітарна допомога, а тільки напрацьованими та постійно відтворюваними. Становлення громадянського суспільства можливо лише в сильній демократичній державі, в якій визнане верховенство закону, громадяни можуть брати участь у прийнятті суспільно значимих рішень, а їхня реалізація та результати контролюються суспільством. Основною рушійною силою розвиненого

громадянського суспільства є громадська ініціатива та соціальна відповідальність.

Сьогодні Україна поставлена перед історичним фактом: її існування як демократичної держави, рівень та інтенсивність взаємовідносин з іншими країнами, статус у міжнародному співтоваристві, а головне благополуччя народу і стабільність соціальної системи залежать від ступеня розвитку інститутів громадянського суспільства. Тотальний контроль за суспільством призводить до його деградації. Єдиною можливістю реалізації внутрішнього потенціалу соціуму є його самоорганізація та самоконтроль. Формою такої самоорганізації в демократичній державі стає громадянське суспільство. Організація такого суспільства передбачає високий рівень свідомості, громадянської й політичної культури всіх її членів. Унікальність даної соціальної спільноти полягає в тому, що головною її метою є захист прав, задоволення потреб й реалізація можливостей кожної конкретної особистості. Але її досягнення передбачає усвідомлення особистістю відповідальності за свою діяльність та її наслідки перед кожним членом співтовариства, тобто усвідомлення своєї соціальної відповідальності, оскільки реалізація потенціалу особистості та досягнення її власних цілей гарантується тільки за умови стабільного функціонування інститутів громадянського суспільства. Благополуччя одного залежить від благополуччя всіх. Умовою становлення та життєздатності громадянського суспільства є здатність враховувати права та інтереси інших людей, усвідомлювати суспільну значимість власних дій та ступінь їх впливу на життя тієї чи іншої соціальної групи, суспільства і навіть цивілізації в цілому, тобто соціальна відповідальність.

Список використаних джерел

1. Розумний М.М. Громадянське суспільство та «обхідний шлях» до демократії / М.М. Розумний // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №1 (26) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_1_2013.pdf
2. Демократическое правовое государство и гражданское общество в странах Центрально-Восточной Европы / Н.И. Бухарин [и др.]; РАН, Институт международных экономических и политических исследований. – М.: Наука, 2005. – 182 с.
3. Википедия.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C
4. Єрмоленко А. Монологічна та дискурс-етична моделі відповідальності у суспільстві за доби реконструкції / А.Єрмоленко // Цінності громадянського суспільства і моральний вибір: український досвід / Г.Бабінський та ін.; відп. ред. А.М. Єрмоленко, О.О. Кисельова. – К.: Етна-1, 2006. – 268 с.
5. Ионин Л.Г. Апдейт консерватизма / Гос. ут-т – Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 304 с.

References

1. Rozumnyy M.M. Hromadyans'ke suspil'stvo ta «obkhidnyy shlyakh» dodemokratiyi / M.M. Rozumnyy // Stratehichni priorytety. – 2013. – №1 (26) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_1_2013.pdf
2. Demokraticheskoye pravovoye gosudarstvo i grazhdanskoye obshchestvo v stranakh Tsentralno-Vostochnoy Yevropy / N.I. Bukharin [i dr.]; RAN, Institut mezhdunarodnykh ekonomicheskikh i politicheskikh issledovaniy. – M.: Nauka, 2005. – 182 s.
3. Vikipediya.ru [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C

4. Yermolenko A. Monolohichnata dyskurs-etychna modeli vidpovidal'nosti u suspil'stvi za doby rekonstruktsiyi / A.Yermolenko // Tsinnosti hromadyans'koho suspil'stva i moral'nyy vybir: ukrayins'kyy dosvid / H.Babins'kyytain.; vidp. red. A.M. Yermolenko, O.O. Kysel'ova. – K.: Etna-1, 2006. – 268 s.

5. Ionin L.G. Apdeyt konservatizma / Gos. ut-t – Vysshaya shkola ekonomiki. – M.: Izd. domGos. un-ta – Vysshey shkoly ekonomiki, 2010. – 304 s.

* * *

УДК 111:572.029

Держко І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та економіки, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького (Україна, Львів), parubchak_io@ukr.net

Система ціннісних орієнтацій у соціальному врегулюванні взаємовідносин особи та суспільства

Досліджено сутність, природу та взаємозв'язок системи цінностей індивіда і суспільства в цілому. Проаналізовано суспільні потреби особи, як усвідомлені ціннісні орієнтації. З'ясовано зміст системи цінностей, що виступають інструментами соціального регулювання в сучасному суспільстві. Окреслено типологію ціннісних орієнтацій, як складову системи регулювання взаємовідносин особи та суспільства.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, взаємовідносини, особа, соціальне регулювання, система, суспільство.

Derzhko I., Ph.D., Associate Professor, Head of Department of Philosophy and Economics National Medical University of Lviv Danylo Galician (Ukraine, Lviv), parubchak_io@ukr.net

System of value orientations in the social settlement relations person and society

The issue of value orientations is a dominant one in modern sociology, psychology and philosophy; it is also a principal problem for understanding the regulation of relations between an individual and society. The social significance of the issue, many-sidedness of its studying, growing interest to social development – all these require systematic analysis of values and value orientations, their essence, nature, relations in the system of values, value orientations of an individual, of a society in general, as well as those sociocultural transformational processes that are occurring in our society. The current situation that has developed in our society witnesses the fact that a problem of values became an urgent one, together with economic and national problems. Value orientations show their significance while analyzing patterns of human activity, which are impossible without social orientation.

Keywords: values, relationships, personality, social regulation system and society.

Держко І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та економіки, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького (Україна, Львів), parubchak_io@ukr.net

Система ціннісних орієнтацій у соціальному врегулюванні взаємоотношеній личности и общества

Исследована сущность, природа и взаимосвязь системы ценностей индивида и общества в целом. Проанализированы общественные потребности личности, как осознанные ценностные ориентации. Выяснено содержание системы ценностей, которые выступают инструментами социального регулирования в современном обществе. Определена типология ценностных ориентаций, как составляющая системы регулирования взаимоотношений личности и общества.

Ключевые слова: ценностные ориентации, взаимоотношения, личность, социальное регулирование, система, общество.

Проблема ціннісних орієнтацій є центральною в сучасній соціології, психології та філософії, вона також є стрижневою для розуміння процесу врегулювання взаємовідносин особи та суспільства. Соціальна значущість даної проблеми, різноаспектність її досліджуваності, зростання інтересу до суспільного розвитку – все це вимагає системного аналізу цінностей та ціннісних орієнтацій, їх сутності, природи, взаємозв'язків системи цінностей, ціннісних орієнтацій індивіда, суспільства в цілому і тих соціокультурних трансформаційних процесів, які відбуваються в нашому суспільстві. Сучасна ситуація, яка склалася у нашому суспільстві, є свідком того, що разом з економічними, національними проблемами, актуальною стала проблема цінностей. Ціннісні орієнтації проявляють свою значимість під час аналізу структури людської діяльності, яка неможлива без орієнтації в навколишньому світі [6].

Цінності розглядаються основним чином як соціальні-нормативні регулятори суспільного життя і поведінки